

kar slišijo. Naj „Učiteljski Tovariš“ to sporoča svojim bratom, kateri imajo večidel še zmiraj nalogo pri najsvetejših opravilih s petjem sodelovati. Naj nam bo to velikansko gibanje na polji cerkvenega petja, katero se vže razširja ne le samo po Nemških deželah, ampak tudi čez Poljsko, Češko, Ogrsko, Belgijo, Francijo, Anglijo, celo Ameriko, naj nam bo, pravim, to gibanje v pomislek, ali ne bi tudi mi Slovenci jeli misliti na to, kako bi se tudi pri nas petje dalo vrvnati po volji in poveljih katoliške cerkve. To je pa tudi pomiselka vredno iz národnega obzira. Zakaj, to je gotova resnica, da vmetno petje vpliva odgojilno na narode, in nobeno drugo petje (se ve da vmetno) se ne more stalno razširiti in vkoreniniti v zadnjem gorskem kotu, kakor le cerkveno petje. To spoznajo dobro nemške vlade. Zato pa podpirajo, še celo denarno, može, da se morejo Cecilijinih zborov vdeleževati. Škoda, da se je bila ta reč med nami Slovenci nekoliko prezrla, akoravno je bila vže sem ter tje naznanjena, drugače bi se bil zbora gotovo še sem ter tje kak g. učitelj iz Slovenskega vdeležil. Za pot bi mu gotovo ne bi bilo nikoli žal in brez sadu to potovanje tudi ne bilo ostalo.

Valentin Vodnik.

VI. Spoznavši napake učenika svojega M. Pohlina — sklene Vodnik vzbujevan po Zoisu rojakom svojim spisati dobro slovnico in pošten slovar, in res neutrudoma nabira za slovar, kterega je oménil že l. 1802 „Brünner Tagblatt Nro. 63“ in v katerem je dal kratko sporočilo l. 1806 „Laibach. Wochenblatt Nro. 25. 26“, ter spisuje slovnico, katero doverši v nemški besedi l. 1807. Kako ga tedaj skoro v norcéh Kopitar prehití s svojo slovnico, in kako mu je to po njegovem odhodu na Dunaj potolažen po baronu Zoisu popravljal Vodnik in doveršiti pomagal, pripoveduje Kopitar sam v svojem lastnem opisovanji (Gramm. der Slav. Sprach. Kop. S. 388; Slav. Bibl. Mikl. 1851; Koledarč. Bleiweis. 1855 str. 24; Kop. gesamm. Schrift. Mikl. 1857. Selbstbiographie itd.)

L. 1806 je bil Vodnik latinskim šolam predstojnik, dokler jim l. 1807 prefekt postane sloveči Fr. Hladnik (r. 1773, u. 1844). Tedaj so preravnali nekoliko šolstvo, in po novem načertu naj bi se povéstnica pričlenjala učiti z zgodovino domačo. V ta namen spiše Vodnik knjigo, in prefekt Hladnik izroči spis njegov vladi s pristavkom, da je dobro jedro, in res poterjena za šolsko knjigo pride na svetlo: 11) **Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebiethes von Triest und der Grafschaft Görz.** Wien, k. k. Schulbüch. Verschleiss. 1809. 1812. 8° S. 58. — Knjiga ta je spisana sicer v nemškem jeziku, toda s slovenskim pesom in — sercem, po dobrih virih, ki se ob strani naznanjajo. Po Vodnikovi smerti jo je prof. Richter pomnožil do l. 1820 in natisnjena spet v zalogi

šolskih bukev na Dunaju v 8° S. 84 l. 1825 je rabila učencem druge latinske šole do l. 1848, in obžalovati je, da se nauk ta o lastni domovini pogreša še zdaj po srednjih šolah. Da si je Vodnik časih potožil, da ne zná pisati prav po nemški, je vendar krepka tudi nemščina njegova. V dokaz bodi, kar piše str. 22—24 na pr.:

- 2) Herkunft, Sitten und Verfassung der Slawen in Krain, Görz, im Triester-Gebiethe und in den umliegenden Gegenden.

»Die Slawen sind in der Geschichte ein neues Volk. In der zweyten Hälfte des VI. Jahrhunderts treten sie aufgeführt von Jornandes, Prokop und Menander, aus dem Scythischen und Sarmatischen Gemensel hervor, und fangen an unter der Regierung des Kaiser Justinian über die Donau in das Reich der Römer einzubrechen. Jetzt sind sie nach dem Raume, welchen sie bewohnen, das allerausgebreitetste Volk auf der Erde. Ueberhaupt wohnten sie vorhin jenseits der Donau, unweit vom Ufer derselben, in unermesslichen Räumen. Schon Ermanrik König der Ost-Gothen besiegte um d. J. 376 einen Theil der Slawen, unter welchen auch Wenden (Venedi, Venadae, Veneti) vorkommen. Ein Zweig von diesen Slawen, welche der Deutsche Wenden oder Winden nennt, nahm beständige Wohnsitze an der obern Drave, Save, Kulpa, am Sontius, Timavus, und am Meerbusen von Triest. Der Abkömmling dieses Stammes nennt sich noch bis auf den heutigen Tag einen Slawen (Slovénez). Im engsten Sinne zwar werden nur die Steyerischen und Kärntnischen Slawen Winden (Slovenzi) genannt; jedoch erkennt sich in der weiteren Bedeutung auch noch der Krainer an diesem Gesamtnahmen, wenn die Rede von seiner Herkunft und Sprache im Gegensatze des Deutschen ist; der Italer nennt ihn einen Slawen (Schlavo) und in der übersetzten, im Jahre 1578 zu Laibach gedruckten Postille Spangenberg's, wie auch in andern spätern Krainischen Büchern wird die Krainische Mundart Slovenski jesik genannt. Alle Slowenzen im heutigen Inner-Oesterreich reden nur eine Slawische Mundart, Slowensko; nur die Slawen in Istrien sind Chorwaten. Noch bewahren beyde manches Eigenthümliche ihrer alten Vorfahren.

Liebe zum Ackerbaue, zum Hirtenleben, zur Bienenzucht und insgemein zu den Geschäften des friedlichen Lebens zeichnete den Slowenzischen Stamm ins besondere und überhaupt alle Slawen aus; daher ihr so ungeheurer und ausgebreiteter Anwuchs. Einfach war ihre Kost, Kleidung und Lebensart. Sie wohnten in schlechten zerstreuten Hütten familienweise. Ein jeder verfertigte sich selbst alles nothwendige Geräthe; man findet wenige Handwerksleute unter ihnen.

Sie betheten nur Einen Gott an, den Urheber des Donners und den Herrn des Himmels.

Von der ältesten Verfassung der Slawen ist uns wenig bekannt. Im Frieden wurde jede Gemeinde vom Supane (shopan, dem Ältesten) nach einigen einstimmig angenommenen Gesetzen in Ordnung gehalten; im Kriege wählten sie einen Wojwoda (Herzog) Staraschinen (Feldhauptleute) und andere Kriegsvorsteher unter verschiedenen Benennungen, die sich in den Familien-Nahmen noch erhalten haben. Daher hatten sie keinen allgemeinen Regierungsplan, keine zusammenhängende Streitkräfte, und im engeren Sinne genommen, gab es keinen Slawen-Staat. Einzelne in dringenden Gefahren zu Wojwodem

gewählte Männer erwarben sich ein bleibendes Vertrauen, und eine der königlichen ähnliche Macht (Kral, König).

Seit den ältesten Zeiten bestimmte das erworbene Eigenthum und die damit verbundene Macht, welche vom Ansehen stets begleitet wird, die Eigenschaften des höheren und edlern Theils der Einwohner dieses Erdstrichs. Unter dem ost-gothischen Könige Theodorich waren im Noricum und an der Save schon eingeborne Familien (Provinciales), die einen Mittelstand zwischen dem Landesherrn und dem Volke ausmachten. Diese konnten sich unter den Slawen erhalten haben, weil wir sie unter Karl dem Grossen wieder finden.

An den bisher aufgestellten Zügen erkennt sich noch unser Slowenez, obwohl er im folgenden Zeitraume durch die Einwirkungen des Feudal-Systems und der christlichen Religion allmählich aufhörte, ganz das zu seyn, was er einst war.«

Proti koncu pravi str. 57. 58. na pr.: »Seit der zweyten Hälfte des letzten Jahrhunderts verbreitete sich unter dem Landvolke aus eigenem Triebe zur Belehrung die Kunde des Lesens und Schreibens in der Landessprache. Diesem Triebe gaben die Deutschen Schulen einen neuen Schwung; nun ist das Lesen und Schreiben in der Windischen und sogar in der Deutschen Sprache, so wie auch das Reden in zweyen und mehreren Sprachen nicht mehr selten. Windische Bücher finden überhaupt, besonders aber Erbauungsbücher, und die von Japel, Kumerdey, und andern übersetzte Bibel eine gute Aufnahme.

So streben Krain, Triest und Görz unter dem rastlos an dem Glücke seiner Völker arbeitenden Landesvater Franz I. zu ihrem erhabenen Ziele, der Veredlung, empor.«

Bil je Vodnik že l. 1806 tudi meščanskim stražnikom duhovni pastir, in kedar je čim dalje tim hujše pritiskala vojska s Francozom, jel je pesnik svoje rojake vžigati za na boj ter jim je v smislu nemških Kollinovih prosto, pa v narodnem duhu zložil: 12) **Pesmi za Brámbovce.** 1809. 8^l str. 16. — So pa téle: 1) Pesem brambovska (Presvetli Cesar vabi nas — Na domovine bran . . . De se perséga naša bo — Povsót razlégala); 2) Molitva brambovska (Mogočni Bog! — Tvoj dih je stvaril sonca nove . . . Ko pléve ga skropi tvoj pih — Vsliš nas Bog!); 3) Perséga (Pred Bógam smo — Kir pregleda serca vse . . . De z' božjo močjo dopolnimo — Perséžemo!); 4) Estrajh za vse (Ako li če — Je bil Estrajh in bo za vse. . . Bit če, bit če — Estrajh za vse); 5) Brambovska dobra volja (Kár smo mi brambovci — Več nismo cágovci . . . Ko nazaj pridemo — Poroka bo). — Pesmi te imajo spredej »Predgovor«, spisan v nevezani, jako krepki besedi, ki je ponatisnjen na tanko v Pesme Val. Vodn. str. 71—74, prim. Vodnikove Pesni str. 99—100, in se glasi na pr. proti koncu:

»Bomo li roke križam deržali inu nemarno glédali, kako ptujci hočejo naše stare lastine jemati, naše dežele med seboj deliti, nas pod svoj strah siliti? — V' takih nevarnostih se skaže, kdo je mož; kdo rajši to vaga, kar je manj; kdo raji blago inu življenje zgubi, kakor svojo čast inu samosvojnost. Komur je tako per sercu, ta ne govori mehke besede,

ampak iz polniga serca mu tečejo iz ust goréče pesmi, ktire junake k' junaštvu vžgejo.

Péli so nekidaj naši očaki, inu Turke pobíali; peli so, inu pod Sisek tekli Hassan Baša v' Savo potopít; inu če je Turk do nas perdèrel, so ga pognali, de so komaj nektiri razbojniki svoje pete vnesli.

Pojite tedaj, lubi Slovenci, te pesmi, vnémajte se z' petjam k' pravimu junaštvu, k' brambi našiga svetiga Cesarstva; kar dopolnit nam Bog večni pomagaj!"

Pripravljavna pot v zemljopisje in zgodovino.

(Dalej.)

Kakor je veliko rastlin, ki človeka kinčajo in mu koristijo, isto tako je pa tudi veliko drugih, ki so škodljive, da celo smertonosne, imenujemo jih strupene zeli, dobro bi jih imeli poznati, da se varujemo škode.

Zemlja je pa tudi različna: 5) po živalih. Teh je neizrečeno veliko število po vseh delih na zemlji. Sploh se živali razdele v take, ki žive v vodi, v zraku in na suhem. Rastline žive od zemlje, vode in zraka, živali žive od rastlin in drugih žival. A živali, da bivajo in se hranijo so zopet navezane na druge živali in na rastline. Ako cela rastlinska plemena zginejo iz dežele ali če jih končajo, zginejo tudi cela živalska plemena, ako pridejo nove rastline, prikažejo se pa zopet nove živali v kraji.

Ako se pokončajo živali, ki žive od drugih žival, se poslednje pomnože, in so v pogubo in škodo vsemu okraju. Veliko tičev živi od zažek in červov, ako take tiče zelo pokončujejo v kraji, jih razpode ali ukončajo, se bodo gosenice, kebri, červi, polži in druge škodljive živali tako pomnožili, da človek na svojem posestvu ne bode imel nič varnega pred merčesom. Zato je vsemodri stvarnik v vsakem kraji tudi pri živalih tako uredil, da škodljive ne prevagujejo z lepa; a kratkovidni človek večkrat moti red, ki ga je Bog postavil; misli, da bode dobro storil, a sam sebi napravlja škodo.

Kakor je vsaka rastlina viša stvar, kakor zlato, srebro in žlahni kamen, tako je tudi vsaka žival više, kakor vse rastline. V obojih je življenje, a živalsko življenje je žlahnejše in prestejše od rastlinskega življenja. Rastlina je navezana na kraj svojega rojstva, a žival se prosto giblje. Rastlina ne čuti, ne more zapaziti; žival čuti bolečine, lakoto, žejo, vidi, sliši, čuti, se boji, se veseli. Rastline so neme, a skoraj vse živali lahko oddajajo glasove. Červ, riba in zaželke so mutaste, a pri živalih višjih plemen slišimo glasove za veselje in bolest. Neverjetno